

Τέχνες & γράμματα ΒΙΒΛΙΟ

Η περίπτωση της Χίλεσου απασχολεί τους μελετητές για δεκαετίες. Αντί να κρυφτεί, επιλέγει να δουλέψει εθελοντικά στο στρατόπεδο Βέστερμπορκ, προσφέροντας βοήθεια στους χιλιάδες Εβραίους που αναμένουν τη μεταφορά τους στο Άουσβιτς. Λίγους μήνες αργότερα θα θανατωθεί και η ίδια στους θαλάμους αερίων.

«Ας είμαστε βάλαμο για πολλές πληγές»

Ο μυστηριακός ανθρωπισμός της Ετι Χίλεσου

ΕΤΤΥ ΗΙΛΕΣΙΜ
Ζωή γεμάτη νόημα, να, γεμάτη νόημα - Ημερολόγιο 1941-1943
Επιμέλεια-εισαγωγή: J.G. Gaarlandt
Μτφρ: Πέτρος Γεωργίου,
επιμέτρο: Σταύρος Ζουμπουλόκης
εκδ. Πατάκης, 2022, σελ. 423

Του **ΘΩΔΩΡΗ ΤΣΟΜΙΑΗ**

Η λογοτεχνία του Ολοκαυτώματος φωτίζει αδύνατα την τραγική αμχανία των θυμάτων μπροστά στην προδιαγεγραμμένη τους εξόντωση. Οι σελίδες του Πρίμο Λέβι, ιδωμένες υπό το φως της κατοπινής αυτοκτονίας του, στέκουν ως μνημείο της αδυναμίας «Αιτών που βολύλαξαν και αιτούν που σώθηκαν» (Άγρα, 2006) να ασηγηθούν, να ερμηνεύσουν και να κλείσουν οριστικά τους λογαριασμούς τους με το Ολοκαύτωμα. Στο εμφυλικό παρελθόν της Άννας Φρανκ καταγράφεται η αγωνία όσων Εβραίων κρύφτηκαν να χωρέσουν την πολύμηνη ζωή τους σε μια κρυφή σοφίτα. Στην αδέσποτη ετόρια του Βάλτερ Μπένγκμαν συνοψίζεται το ανέλπιδο της αγής. Το «Ημερολόγιο» της Ετι Χίλεσου μας εισάγει σε έναν ιδιαίτερο τόπο της στρατοπεδικής λογοτεχνίας, εκείνον όπου επέλεξαν συνειδητά να παραδοθούν στον χαμό προσπάθοντας ταυτόχρονα να προσδώσουν νόημα σε τούτη την απόφαση τους.

Η περίπτωση της Χίλεσου απασχολεί τους μελετητές για δεκαετίες. Γεννημένη το 1915 η 27χρονη Ολλανδοεβραία αρνείται πεσματικά να κρυφτεί ή να διαφύγει στην Αμερική. Επιλέγει να δουλέψει εθελοντικά στο στρατόπεδο Βέστερμπορκ, προσφέροντας υλική βοήθεια και συναισθηματικά στήριξη στους χιλιάδες Εβραίους που αναμένουν τη μεταφορά τους στο Άουσβιτς. Μια θρησκευτική πίστη πολύ βαθιά και προσωπική εμφυλάει το πάλμα της. Πράγματι, το «Ημερολόγιο» της Χίλεσου διαβάεται και ως μια εκτενής προσευχή προς κάποιον ιδιωτικό θεό. Λίγους μήνες αργότερα θα θανατωθεί και η ίδια στους θαλάμους αερίων.

Το στοχαστικό επίμετρο του Σταύρου Ζουμπουλόκη αναδεικνύει τα διλήμματα με τα οποία τέθηκε αντιμέτωπη η Χίλεσου, καθώς και τις ρίζες της εκ πρώτης όψεως παράλογης απόφασης να παραδοθεί στον χαμό. Όταν πια το ενδεχόμενο συλλογικής σωτηρίας χάνεται από τον ορίζοντα, έχει νόημα η ατομική διασφυγή; Και αν ναι, ποια ψυχικά μέσα θα μπορούσαν να συμπυλώσουν το άτομο με τις ψυχές που γεννά η δραπέτευση από την κοινή μοίρα; Αντίστροφα, ποιες σκέψεις μπορεί τελικά να βαρύνουν περισσότερο από την ατομική επιβίωση;

Το «Ημερολόγιο» της Ετι Χίλεσου μας εισάγει σε έναν ιδιαίτερο τόπο της στρατοπεδικής λογοτεχνίας, εκείνον όπου επέλεξαν συνειδητά να παραδοθούν στον χαμό.

Η 27χρονη Ολλανδοεβραία πάσχισε να διαφυλάξει την ανθρωπιά και την αξιοπρέπεια της. Τα διλήμμάτα της θυμίζουν πως η σκληρότητα του κόσμου δεν διαπερνά όλες τις ανθρώπινες ψυχές.

Η στάση της Χίλεσου μπορεί εύκολα να παρερμηνευθεί ως υπαρξιακή και βουλητική παράλυση μπροστά στον τρόμο ή, ακόμα χειρότερα, ως άγνη παθητικότητα και μοιραϊσμία. Διαβάζοντας όμως τις σκέψεις της διαβλέπουμε πιο σύνθετα κίνητρα. Στο γράμμα της 24ης Αυγούστου 1943, δύο μόλις εβδομάδες πριν από τη μεταφορά της στο Άουσβιτς, η Χίλεσου σημειώνει πως τρεις πρόσφατες απόπειρες δραπέτευσης οδήγησαν σε αντίποινα και συλλογικές τιμωρίες: «Κι έτσι το αγόρι πήρε στον λαιμό του πολλούς καλούς φίλους. [Πώς δε αντέχει τις τύψεις [...] όταν συνειδητοποιήσει τι προκάλεσε;» (σελ. 369). Στα μάτια της Χίλεσου τούτο το περιστατικό επαληθεύει την πηγαία θέση της πως η αποδοχή της κοινής μοίρας είναι και η έσοχατη έκφραση αλληλεγγύης: «Δεν έχει τόση σημασία αν θα πιάω εγώ ή κάποιος άλλος, αλλά το ότι πρέπει να πάνε τόσες χιλιάδες κόσμος» (σελ. 262). Ακόμα και έτσι η απόφαση της Χίλεσου ξεκινάει: ξέρουμε πως είχε τη δυνατότητα να δραπέτευσει από την Ολλανδία πολύ πρόωτο η ζωή της κατατείται αναπόλαυτη με εκείνη των λοιπών συγκρατούμενων της. Και όμως εκείνη επιλέγει να παραμείνει στην Ολλανδία για να απαλύνει με τις λιγοστές της δυνατότητες τον ψυχικό και σωματικό πόνο των κρατούμενων που πρόκειται να εκποτιστούν. Με

τήμια τη ζωή της η Χίλεσου αποκαίει τη δυνατότητα να πράξει το Καλό στα εδώ και στο τώρα, στον κόσμο που της δόθηκε, στο λασιωμένο στρατόπεδο των προγραμμαμένων ψυχών.

Υπό αυτό το πρίσμα η επιλογή της, όσο μακριά και αν στέκει από εμάς, αποκαλύπτεται ως παρακαταθήκη. Μας θυμίζει πως η επιταγή του Καλού οφείλει να επιζεί στους καιρούς της φρίκης. Στο πιο κρίσιμο ίσως σημείο του ημερολογίου της η Χίλεσου διαισθάνεται πως το μίσος και ο κυνισμός έχουν διαποτίσει την ψυχή ενός συγκρατούμενου της: «Τρέφει βαθύ μίσος, υποθέτω, για τους δικαίους μας. Ομοίς, αυτός ο ίδιος είναι δήμες. Θα γινόταν υποδειγματικός διοικητής στρατοπέδου συγκέντρωσης» (σελ. 323). Για τη Χίλεσου στα ναζιστικά στρατόπεδα διακαθίζεται κάτι μεγαλύτερο από την ατομική σιστήρια: «Έχουμε τόσα πολλά να αλλάξουμε στον εαυτό μας, ώστε δεν θα ήξεπε να κάνουμε χρόνο μισώντας αυτούς που αποκλίσαμε εκθούς μας. Και το θέμα δεν είναι να ποτμε ότι και μετάξι μας υπάρχουν "δήμιοι" και γενικά κακοί άνθρωποι... Ο καθένας μας πρέπει να κάνει μια στροφή προς τον εαυτό του και να... εξοικειωθεί από τη δική του ψυχή όλα τα κακά που βλέπει στους άλλους. Και πρέπει να είμαστε βέβαιοι πως η παρακμική ποσότητα μίσους που προσθέτουμε στον κόσμο την καθιστά ακόμη πιο αφόρητο από ό,τι ήδη είναι» (σελ. 325-6).

Στην τελευταία σελίδα του ημερολογίου η Χίλεσου υπερασπίζεται τη χρησιμότητα της ποίησης μπροστά στον όλεθρο: συχνά «ασοφροσύνη περφορνητική την ηνευματική κληρονομιά καλλιτεχνών που έζησαν σε καιρούς που θεωρούνται πιο εύκολοι... γιατί δίδεν δεν μπορεί να μας κρησμεύσει σε κάτι». Αντίσποκα, θα εκχωρηθεί κανείς προς το σκεπτικό της Χίλεσου είναι ασύμβατο με μια εποχή εκκοσμικευσης και ατομικισμού, σαν τη δική μας. Διατηρεί ωστόσο την αξία του. Τα διλήμματα της Χίλεσου, η οποία σε καιρούς παραγμένους πάσχισε να διαφυλάξει την ανθρωπιά και την αξιοπρέπεια της, θυμίζουν πως η σκληρότητα του κόσμου δεν διαπερνά όλες τις ανθρώπινες ψυχές. Η ακροντέλευτα φράση του ημερολογίου φανερώνει παντοτινά επίκαιρη: «Ας είμαστε βάλαμο για πολλές πληγές».

Οι Θεωδωρής Τσομιάης διδάσκει ανθρώπινη δικαιώματα στο Πανεπιστήμιο του Λίντεν της Ολλανδίας. Μεταφράσεις του: «Απέναντι στην καρδιά του σκότους» του Ενριμανι Μορέλ (Πατάκης, 2022) και «Είς καλλέμενης της πένης του Φραντς Κάφκα (Gutenberg, 2022).